

УДК 316.334.3:321:316.35

Коваль С. В., НУ «ОЮА»

ТИПІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ, ЯК ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена вивченню неурядових громадських організацій, як нових структурних елементів в українському суспільстві. Також у статті розглядається процес інституціоналізації громадянського суспільства з точки зору інтерпретативної парадигми, а саме – символічного інтеракціонізму.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що сучасне українське суспільство знаходиться на стадії трансформації: система соціальних цінностей і норм, політична і соціально-економічна система знаходяться в стані «пошуку себе». Це і загострює увагу до труднощів взаємодії держави з іншими соціальними інститутами, адже саме ця взаємодія багато в чому і створює процес формування громадянського суспільства, а також – так необхідних перехідному українському суспільству соціальних цінностей і норм.

Метою дослідження було визначити рівень взаємодії держави з соціальними інститутами та проблеми які заважають формуванню громадянського суспільства в Україні.

Дослідження громадянського суспільства як складного соціального феномена не повинні обмежуватися тільки інституційної сферою. В даний час домінує кілька підходів і парадигм, що до інтерпретації громадянського суспільства. Серед них можна виділити кілька основних теоретичних підходів. А саме – нормативна парадигма, представлена роботами Т. Парсонса (теорією структурного функціоналізму з наперед заданими соціальними структурами і ролями, а також символами і знаками, які її наповнюють). Інтерпретативна парадигма головним чином виражена теорією символічного інтеракціонізму (Дж. Мід, Г. Блумер) і феноменологічної соціологією (А. Шюц). Вона передбачає відсутність у суб'єктів заздалегідь заданих алгоритмів поведінки, системи символів і знаків. Точніше, «ставить значення кожної ролі в залежність від особистої оцінки ситуації, специфічних можливостей прояву ролі в ситуації і від того, як позначається на соціальній взаємодії загальне визначення ситуації усіма її учасниками» [1, с. 46].

На думку Дж. Г. Міда «інтеракція – це безпосередня міжособистісна комунікація («обмін символами»), найважливішою особливістю якої визнається здатність людини «приймати роль іншого», уявляти собі (відчувати), як його сприймає партнер по спілкуванню (або група). В інтеракції дійова особа бере участь у визначенні ситуації, висловлює це і показує своєю поведінкою, як він бажає витлумачити ситуацію і що з цього має значення» [1, с. 49]. Відповідно інші учасники інтеракції також беруть участь у визначенні та оцінці ситуації, висловлюють своє ставлення до неї.

Виникає закономірне питання, чи можна теорію інтеракцій розглядати на інституціональному рівні (в даному випадку, між державними органами та інститутами громадянського суспільства). Адже в інтерпретації поняття «інтеракції» йдеться про міжособистісному взаємодії між акторами соціальної реальності, але ніяк не інституціональному.

Тому ми пропонуємо наступне. На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбувається, інституціоналізація громадянських практик, яка рухається по шляху, для якого характерно поява великої кількості громадських організацій і різних громадських інституцій.

Громадські інституції, виступають результатом процесу інституціоналізації (упорядкування) суспільної взаємодії і є основним елементом, що визначає форму взаємодії громадських і соціальних інститутів в розрізі практичної реалізації механізмів забезпечення прав і свобод громадян.

Згідно Г. Блумер і Дж. Г. Міду, структура соціальної дії будується, перш за все, на очікуваннях суб'єкта заздалегідь визначеної дії від іншого суб'єкта. Тут ми маємо типізовану структуру, в рамках якої відбувається дія і дані правила існування цих рамок дії відомі взаємодіючим акторам.

А. Шюц говорить про структуру повсякденної дії і повсякденного мислення, яку людина використовує в своєму повсякденному житті. В даному випадку доречні слова вченого про спадковість повсякденного досвіду: «Кожен крок мого тлумачення світу повсякденності заснований на запасі минулого досвіду, як мого особистого безпосереднього досвіду, так і подібного досвіду інших людей, який мені переданий» [1, с. 86]. Досвід, як позитивний, так і негативний, який передається у спадок, перетворюється у знання, яким володіє суб'єкт і який використовує в подальшому в ситуаціях

соціальної взаємодії. При постійному повторенні ситуації та застосування по відношенню до неї певного адекватного знання (дії), можна говорити про типізацію даного знання. Наступним етапом є автоматизація дії, яке стало типовим для суб'єктів соціальної взаємодії, можливо, доходить до того, що дану поведінку стає звичкою і відбувається не усвідомлено. Починаючи з цього етапу соціальна взаємодія виконується автоматично і не помічається суб'єктами, що призводить до побудови довірчих та типізованих відносин між ними.

Дана автоматизація соціальної взаємодії дозволяє говорити про якісно нові рівні відносин, «ідеалізації» соціальної взаємодії, якому учень і послідовник А. Шюца, М. Натансон запропонував лаконічну назву «безперервність» [1, с. 91]. Під ідеалізацією (безперервністю) соціальної взаємодії, природно вважати те, що нинішня ситуація в своїх типових властивостях буде повторюватися в майбутньому, тобто ми зможемо планувати свою поведінку в майбутньому і, відповідно, передбачати поведінку іншого суб'єкта.

Сьогодні ми знаходимося на етапі соціальної взаємодії між представленими інституціями та визначення результатів цих взаємодій, відповідно накопичення досвіду і визначення його як позитивного чи негативного. Наступним етапом буде передача у спадщину отриманих знань. Важливо, щоб справно функціонував обмін досвідом в середовищі громадських організацій та державних органів. Ми не можемо ще говорити про типізацію, автоматизацію та побудови довірчих відносин у середовищі функціонування громадянського суспільства. Отже, у відсутності повторюваності позитивного досвіду, нам ще рано говорити про ідеалізацію соціальної взаємодії. Тут ми також можемо говорити про необхідність присутності стабільності в сфері даних відносин і відсутності даної стабільності в області побудови громадянського суспільства в Україні.

Перекладаючи вищесказане на конкретні приклади інтеракції головних акторів дії в сфері громадянського суспільства – держава і суспільство, яке більш конкретно можна уявити НГО, ініціативними групами з одного боку і органами державної влади з іншого.

У сучасній Україні не відбувається процесу типізації взаємодії між представниками громадських організацій або ініціативних груп і органами державної влади та місцевого самоврядування.

Україна отримавши статус незалежної держави, стала на шлях формування громадянського суспільства. Але даний процес ускладнюється у зв'язку з тим, що багато соціальних інститутів досі знаходяться на стадії формування та розгортання своєї діяльності, про що говорять результати проведених досліджень. Все ж таки, можна прогнозувати, що з формуванням громадянського суспільства в Україні на перший план вийдуть ті громадські суспільні проблеми, які цікавлять різні соціальні прошарки.

Швидке і вчасне оголошення соціальних інтересів різноманітних прошарків українського суспільства через інститути громадянського суспільства поступово приведе до того, що органи державної влади будуть приймати рішення, які будуть відповідати часу, а головне – будуть розв'язуватися проблеми розподілу матеріальних та духовних цінностей між різним соціальними прошарками населення.

Формування громадянського суспільства є складним процесом для посткомуністичних держав, і тому сучасне суспільство знаходиться в дуже складному становищі, адже саме воно має вносити зміну в соціальну, економічну, політичну і культурну сфери. Сьогодні стоїть складне завдання – формування громадянського суспільства – своєрідного соціального інституту, який не мав аналогів в нашій державі, і тому потрібно починати усе з «чистого аркуша». Це пояснює, чому процес формування громадянського суспільства може супроводжуватися і успіхами і різного роду невдачами.

Реальне суспільство рухається і змінюється, зберігаючи при цьому, як правило, свою стійкість. У суспільній свідомості бродять, стикаються, вступають у взаємодію і боротьбу дуже різні ідеї, з яких кожна має своїх захисників, готових воювати за неї до переможного кінця і щиро переконаних у тому, що саме ця ідея є головною для створення «найкращого з можливих соціальних світів», тобто того «справжнього» суспільства, до якого людство несвідомо прагнуло зі свого зародження. Таким моделлю суспільства для нас зараз є громадянське суспільство, тобто асоціація вільних громадян, яка обмежує і контролює дію держави, забезпечуючи рівність всіх громадян перед законом за допомогою механізму поділу влади і пріоритету права.

В середині 90-х років становище з громадянською активністю було дуже «плачевний». Людям було складно втілити свої ідеї та

свою активність в житті, тому що не існувало організацій, за допомогою яких можна було б задовольнити нові ідеї. В даний час в Одесі зареєстровано більше 2000 тисяч громадських організацій, їх активність залишається поки низькою. На сьогоднішній день громадські організації мають виступати на поле висвітлення діяльності громадянського суспільства.

Однією з причин пасивності громадських організацій є те, що вони активізують свою діяльність переважно під час політичних кампаній, представляючи ту чи іншу партію, а після виборів вони так і залишаються нікому невідомою громадською організацією.

Ще одна причина пасивності полягає в тому, що громадські організації взаємодіють розрізнено друг від друга. Виходом може бути якась стійка структура, в якій будуть представлені всі організації міста, області, регіону, країни. Мета полягає в тому, щоб представники громадських організацій мали своїх представників у всіх рівнях влади.

Оскільки держава вже вичерпала кредит довіри і не представляє собою в очах громадян сили, яка здатна вирішити актуальні соціальні проблеми, то головна проблема полягає в тому, що державний апарат уже не становить собою соціальної сили, яка здатна допомогти своїм громадянам, а нові структури, які покликані поповнити нішу, ще не отримали підтримку серед населення. У цій ситуації шанс отримують НГО.

Україна намагається приймати європейські стандарти розвитку в усіх сферах суспільного життя. Розвиток громадянського суспільства не є винятком. В Європі громадські організації займаються виключно громадською діяльністю і є не заангажованими політичними силами. В українських реаліях в першу чергу необхідно розвивати політичну і правову свідомість. З цією метою значущим можуть бути різного роду конференції, семінари, тренінги з підняття обізнаності громадян про діяльність НГО з метою активізації громадян та підняття рівня політичної і правової свідомості.

Громадські організації в Україні мають значні амбіції, які поки що перевищують їх потенціал. Більшість суспільно активних НГО ставлять собі за мету побудову розвинутого громадянського суспільства, розвитку демократичної, соціальної, правової держави. Суспільно активні НГО конкурують з політичними партіями й ставлять за мету мати більшу довіру, авторитет і підтримку громадян, ніж партії.

Активно розвивається механізм створення громадських рад при органах влади. Майже при всіх центральних і місцевих органах влади створені громадські ради, а також при парламентських комітетах. На жаль, не завжди діяльність рад є ефективною, але це є прогресивним механізмом участі у формуванні державної політики.

Сьогодні усі головні позитивні демократичні зміни в державній політиці України відбуваються за активної участі та лобіювання НГО. Будь-яке прогресивне рішення влади не залишається поза увагою громадських організацій завдяки їх активному сприянню в процесі розробки тексту рішення та його просування з боку аналітичних центрів і громадських організацій.

Бібліографічний список

1. Абельс Х. Интеракция, идентичность, презентация. Введение в интерпретативную социологию / Хайнц Абельс; пер. с нем. яз. под общ. ред. Н. А. Головина и В. В. Козловского. – СПб. : Издательство «Алетейя», 1999. – 272 с.
2. Шюц Альфред Структура повседневного мышления / А. Шюц // Социологические исследования. – 1988. – № 2. – С. 129-137.
3. Мид Джордж Интернализированные другие и самость. От жеста к символу / Дж. Мид // Американская социологическая мысль. – М., 1994.

Стаття надійшла до редколегії 01.06.2012

Статья посвящена изучению неправительственных общественных организаций, как новых структурных элементов в украинском обществе. Также в статье рассматривается процесс институционализации гражданского общества с точки зрения интерпретативной парадигмы, а именно – символического интеракционизма.

The article is devoted to the study of NGOs as new structural elements in the Ukrainian society. Also in The process of institutionalization of civil society in terms of interpretative paradigm – namely, the symbolic interaksionizmu.